

1. Samenvatting

- Het bestuur van de Stichting Post-Academisch Onderwijs - Landbouwhogeschool werd in het verslagjaar gecompleteerd door de vervulling van de door het overlijden van dr.ir. J.G. Veldink opengevallen bestuursplaats. Mw.prof.dr. L.P.M. Timmermans werd tot secretaris/penningmeester benoemd.
- Er deden in 1980 405 deelnemers aan het Wageningse pao mee (vorig jaar 364), dat dit jaar een programma van 11 verschillende onderwerpen omvatte (v.j. 9). Enkele cursussen werden 2 maal gegeven. In totaal waren er 14 cursussen (v.j. 13).
- Het is nog steeds moeilijk om jaar-(of meerjaren) programma's op te stellen. Veel onzekerheden beperken de mogelijkheden daartoe. Het streven is er opgericht om samen met de werkorganisaties tot een meer systematische planning van het pao-activiteitenprogramma te komen.
- Bij de bepaling van de cursusthema's dienen de resultaten van de MPW-enquête onder alle LH-afgestudeerden (1978) als leidraad. Daarnaast nemen de initiatieven van instanties en personen en het overleg met de werkorganisaties waarbij afgestudeerden werkzaam zijn, een belangrijke plaats in bij het bepalen van cursusonderwerpen. Er wordt rekening mee gehouden dat geleidelijk aan meer inzicht ontstaat in de wensen inzake pao van afgestudeerden van het Hoger Agrarisch Onderwijs.
- Voor de huisvesting van de Wageningse pao-cursussen werd in de meeste gevallen van het LH-gebouw De Leeuwenborch gebruik gemaakt (1 maal IAC). Hoewel de Stichting hiervoor dank aan de LH verschuldigd is, moet geconcludeerd worden dat de beschikbaar gestelde ruimten niet geheel aan de te stellen eisen voldoen.

2. Organisatie

- In de bestuursvergadering van de Stichting Post-Academisch Onderwijs - Landbouwhogeschool van 17 juni 1980 werd de benoeming van mw.prof.dr. L.P.M. Timmermans tot secretaris/penningmeester van kracht. Daarmee werd in de vacature voorzien, ontstaan door het op 16 november 1979 overlijden van dr.ir. J.G. Veldink. Prof. Timmermans is door het Faculteitsbestuur van de LH voorgedragen. De benoeming is door het College van Bestuur bekrachtigd.
Voor de samenstelling van het stichtingsbestuur in het verslagjaar zij verwezen naar een lijstje opgenomen aan de binnenzijde van de omslag.
- In genoemde bestuursvergadering heeft het bestuur zich behalve over de jaarstukken, ook over het activiteitenprogramma voor de komende periode gebogen. Naar de mening van het bestuur heeft de planning van cursusactiviteiten nog steeds een teveel ad-hoc karakter, hoewel daar op korte termijn weinig verandering in valt aan te brengen. Er werd op aangedrongen tijdens de contacten met werkorganisaties waarin afgestudeerden in de verschillende sectoren van de arbeidsmarkt werkzaam zijn, na te gaan welke behoefte aan nascholing bestaat. De vraag naar nascholing wordt van de zijde van de verschillende werkorganisaties nog slechts in beperkte mate systematisch geïnventariseerd en met de ontwikkeling van het werk in verband gebracht.
- Dankzij de uitbreiding van de personeelsbezetting van het Bureau PAO-LH vanaf 1 augustus 1979 met een full-time medewerker, waardoor thans 2 full-time en 2 part-time krachten voor het pao werkzaam zijn, kon in 1980 al het werk op tijd gereed komen. Het ziet er echter naar uit dat vooral bij de administratieve taken in de toekomst pieken zullen optreden, die door de huidige functionarissen niet zullen kunnen worden verwerkt.

3. De wettelijke regeling van het pao

In herinnering wordt gebracht dat op verschillende wetenschapperreinen thans Voorbereidingscommissies tot oprichting van Landelijke Organen voor PAO werkzaam zijn, zoals in het wettelijk kader voorgeschreven is. In 1980 is het echter nog niet tot de oprichting van een enkel orgaan gekomen. In dergelijke landelijke organen, waarvan de Stichting PAO-LH als een voorloper wordt beschouwd, moet de samenwerking bij het organiseren van het pao tussen Universiteiten en Hogescholen en "belanghebbende derden" tot stand komen. Deze derden vertegenwoordigen in het orgaan het beroepveld en hebben invloed op de thematiek, de problemen die aan de orde worden ge-

steld en de vorm van het pao. Het bestuur van het orgaan belast zich met de "jaarlijkse vaststelling van een programma van werkzaamheden betreffende het pao voor het volgende jaar en het treffen van voorzieningen, die nodig zijn om de werkzaamheden uit te voeren". Het bestuur is rechtstreeks verantwoording aan de minister verschuldigd.

Sedert de inwerkingtreding van de op het pao betrekking hebbende artikelen van de Wet op het W.O. en het verschijnen van de daarmee samenhangende algemene maatregel van bestuur (sept. 1977), heeft divers beraad plaats gevonden over de nadere uitwerking van het wettelijk kader. Zowel in 1979 als in 1980 zijn er landelijke besprekingen geweest o.l.v. het Min. van O & W, waaraan zowel het Min. L/V, de LH en ook de Stichting PAO-LH hebben deelgenomen. In beide jaren zijn er afzonderlijke bijeenkomsten gehouden van enerzijds vertegenwoordigers van de Colleges van Bestuur van de bij het pao betrokken Universiteiten en Hogescholen, anderzijds van representanten van Voorbereidingscommissies van Landelijke Organen voor PAO op de diverse wetenschapsgebieden. In het kader van de laatstgenoemde categorie heeft de Stichting PAO-LH aan het beraad meegedaan, dat diende om enkele bepalingen uit de bedoelde amvb nader vorm te geven. Het betreft a) de situering van het organisatorisch ondersteunend personeel, b) de procedure voor de goedkeuring van pao-begrotingen, c) de doorberekening van cursuskosten aan deelnemers, d) de instelling van landelijke overlegsituaties voor het pao en d) de positie van "derden" (niet-instellingen van W.O. zijnde) die pao organiseren.

Door de uitzonderlijke positie die het agrarisch wetenschappelijk en hoger beroeps-onderwijs inneemt in vergelijking met de overige sectoren, is voorlopig vooral punt c) voor de Wageningse situatie van belang: Bij de voorstellen van O & W aangaande de doorberekening van de kosten aan de deelnemers, wordt voorlopig aan een doorberekeningsfactor van $4\frac{1}{2}$ per docent-contactuur gedacht. Voor zover het gaat om docenten afkomstig van een instelling van W.O., zullen de kosten daarvan in de cursuskosten moeten worden opgenomen. Deze kosten worden door het betreffende Orgaan voor PAO aan de deelnemers in rekening gebracht en aan de verzorgende instelling afgedragen. Niet alleen van Wageningse zijde is men van mening dat volledige doorberekening van kosten, waaronder die van de docenten, prohibitief op de deelname zal werken. In het vooruitzicht is gesteld dat nader beraad over de hoogte van de docent-uur-kosten, van het tijdstip en van de wijze van invoering daarvan, nog in landelijk verband zal worden overlegd.

4. Cursussen in 1980

Algemeen

- Er deden in 1980 405 cursisten aan het Wageningse pao mee (v.j. 364). Het waren 14 cursussen (v.j. 13), waarvan er 3 in het verslagjaar 2 maal werden gegeven. Voor een overzicht hiervan, zie men de binnenzijde van de (achter)omslag. De geleidelijk toenemende belangstelling voor het Wageningse pao komt maar voor een beperkt deel voort uit de kring van afgestudeerden van de LH: Van de 405 deelnemers in 1980, waren er 91 afkomstig uit de HBO sector (60 HAO) (v.j. 54 - waarvan 42 HAO) en 280 uit de academische sector (v.j. 287). Van deze laatsten waren er in het verslagjaar slechts 174 afgestudeerd aan de LH. Dit betekent dat het totale deelnemersaantal (405), voor minder dan de helft door LH-afgestudeerden wordt gevormd (v.j. 180 van de 364). De toename in deelnemersaantal wordt dus grotendeels bepaald door abiturienten van het Hoger Beroeps Onderwijs.
- De bepaling van de in een jaar te behandelen pao-onderwerpen, alsmede de verdeling van de cursussen over de tijd, vormt een voortdurend probleem voor het bureau. Voor het bureau is het van belang een zo gelijkmatig mogelijke verdeling van de cursussen over het jaar te verkrijgen, dit met het oog op een goede werkspreiding. De planning van het activiteitenprogramma is echter nog moeilijk, waardoor soms pieken in de werkbelasting ontstaan. Enerzijds bestaat de wens om de cursus-activiteiten zo goed mogelijk over het jaar te verdelen, anderzijds wordt de wenselijkheid en de mogelijkheid om cursussen te geven, bepaald door externe factoren. Op een aantal daarvan valt nauwelijks invloed uit te oefenen. Wel stelt het bestuur jaarlijks

een lijst met te behandelen onderwerpen op, bij voorkeur aan de hand van de wensen van afgestudeerden en hun werkgevers, maar het ontwerpen van een cursusprogramma en het doen uitvoeren ervan, ligt geheel in handen van de per cursus in te stellen cursuscommissies en van de cursusleiders. De cursusdata worden door de cursuscommissie vastgesteld in overleg met de docenten en de vertegenwoordigers van de potentiële deelnemers in de commissie en uiteraard in afhankelijkheid van de beschikbaarheid en ruimten en verdere outillage. De gehele procedure vanaf de instelling van de cursuscommissie, vraagt veelal een periode van 9 maanden tot 1 jaar.

Uit het voorgaande moge blijken dat de programmering van de in een kalenderjaar uit te voeren pao-cursussen slechts met weinig zekerheid ter hand kan worden genomen. Er is veel tijd met de diverse voorbereidingen gemoeid; ook leidt niet alle overleg tot een cursus. Soms echter leidt het overleg ook tot een reeks cursussen, die later in een grote behoefte blijken te voorzien: ook in 1980 is dat met een aantal cursussen het geval geweest.

De constellatie in de agrarische sector van het pao ligt, vergeleken met die van vele andere sectoren gunstig, omdat het gaat om één cursusverzorgende faculteit en een beperkt aantal werkorganisaties, waarbij afgestudeerden werkzaam zijn. Daarom ligt het voor de hand na te gaan welke mogelijkheden er zijn om tot een nauwere samenwerking met de betrokken werkorganisaties te komen. Een dergelijke samenwerking kan de efficiënte benutting van de onderwijscapaciteit t.b.v. het geven van pao, bevorderen. Ook kan dat er toe leiden dat het op peil houden van de kennis en vaardigheid van afgestudeerden, op meer systematische wijze wordt benaderd. Deze punten zijn in het verslagjaar d.m.v. een nota onder de aandacht van de betrokken instanties gebracht.

- De uitvoerende werkzaamheden voor, tijdens en na een cursus zijn meestal zo omvangrijk dat daarvoor extra hulp nodig is. Het CvB van de LH is steeds weer bereid geweest op aanvraag één of enkele student-assistent(en)-plaatsen per cursus beschikbaar te stellen. Voor de verwerking, ordening en distributie van cursusbescheiden, het verslaan van de discussies, de uitvoering en verwerking van de meningspeiling onder de deelnemers en voor de nodige hand- en spandiensten tijdens de cursus, is dergelijke assistentie onmisbaar.

- Van vrijwel alle in de pao-cursussen gegeven colleges, demonstraties, praktijkgevallen, oefeningen, werkstukken enz. zijn ook in 1980 aan de deelnemers de nodige syllabussen verstrekt. Deze stukken worden door de deelnemers op hoge prijs gesteld; ze dienen als naslagwerk, referentiekader, of geheugensteun bij het werk. De syllabus wordt evenals uiteraard de cursusstof, altijd zoveel mogelijk afgestemd op de behoefte van de deelnemende beroepsbeoefenaars. De docenten wordt gevraagd de meest recente gegevens, overzichten, literatuur enz. speciaal t.b.v. de cursus bijeen te brengen, te bespreken en toe te lichten. In het licht van de verspreiding van kennis, inzicht en vaardigheid, lijkt het pao tot één van de meest efficiënte methodes van kennisoverdracht naar het beroepenveld, te kunnen worden gerekend. Daaraan dragen de syllabussen en de discussie-en/of cursusverslagen zeker bij.

Hoe langer hoe meer blijken ook de docenten te ondervinden dat het verlenen van medewerking aan het pao voor hen zelf resultaten afwerpt; deelnemers dragen niet zelden waardevolle praktijkkennis en ervaring aan, waarvan de docenten gebruik kunnen maken. De contacten die tijdens de cursus tussen onderzoek en praktijk worden gelegd, maar ook tussen de deelnemers (en ook soms docenten) onderling, dragen tot de waardering voor het pao bij.

- In 1980 is slechts n.a.v. één cursus een publikatie samengesteld t.w. "Ruimtelijk beleid t.a.v. landelijke gebieden". Het betreft een extra aflevering van het Landbouwkundig Tijdschrift/pt (nr. 4a, jaargang 92, april 1980), gewijd aan een in 1978/1979 in totaal viermaal gegeven cursus o.l.v. prof.ir. W.J.G. van Mourik.

Het voornemen bestaat om ook n.a.v. de in 1980 tweemaal (en in 1981 opnieuw tweemaal) gegeven cursus "Inrichting van het landelijk gebied" o.l.v. prof.dr.ir. F.

Hellinga, een publikatie het licht te doen zien. Aangezien daarvoor echter de laatste cursus wordt afgewacht (sept/okt. 1981) zal de verschijning pas in 1982 kunnen plaats vinden.

- De wijze van aankondiging van de cursussen - per brochure - die zo langzamerhand een eigen plaats heeft verworven, is ook in het verslagjaar voortgezet. Daarnaast worden mededelingen doorgegeven aan relevante tijdschriften, waaronder steeds het Landbouwkundig Tijdschrift/pt, de NILI-berichten, PT Aktueel en het Wagenings Hogeschoolblad.
- Een anonieme schriftelijke meningspeiling onder de deelnemers werd ook dit jaar weer bij alle cursussen uitgevoerd. De korte duur van de cursussen en de onmogelijkheid om voldoende representatieve contacten tussen de cursusorganisatoren en deelnemers tot stand te brengen, nopen daartoe. Deze peilingen van het oordeel van de cursisten over diverse aspecten van de cursus (inhoudelijke, organisatorische, onderwijskundige en andere) en de wensen t.a.v. nieuwe cursusonderwerpen enz., vormen een onmisbare terugkoppeling van deelnemers naar organisatoren.
- Alle cursussen, op één enkele uitzondering na van een cursus die in het IAC-gebouw plaats vond, werden in het LH-gebouw De Leeuwenborch gehuisvest. Helaas konden bepaalde wensen t.a.v. de verbeteringen van de huisvesting in De Leeuwenborch in 1980 nietgerealiseerd worden. In tegendeel één van de tijdens de cursussen in gebruik gegeven ruimten, werd aan anderen toegewezen. Gelukkig kon na enig aandringen een voor alle partijen bevredigende oplossing worden bereikt. Zodoende kan het pao weer over de betreffende ruimte beschikken. De royale medewerking van het beherend personeel van De Leeuwenborch werd ook in 1980 zeer op prijs gesteld. Het mede gebruik kunnen maken door de pao-deelnemers van de kantinefaciliteiten in dit gebouw, is een belangrijke voorwaarde om de cursussen daar te kunnen onderbrengen. Immers de cursisten verblijven doorgaans enkele gehele dagen achtereenvolgend in de college- en andere ruimten, waardoor een mogelijkheid van het gebruik van koffie en thee in de pauzes in het gebouw aanwezig moet zijn. De verzorging van de cursisten was bij de katinemedewerksters in goede handen.
- Het behoeft geen betoog dat de ontzegging van het gebruik van de kantoorruimten van het Bureau PAO-LH in het hoofdgebouw van de LH - gedurende 27 dagen - als gevolg van de bezetting door studenten, veel afbreuk aan de voortgang en de continuïteit van de werkzaamheden van het bureau heeft gedaan. Bovendien werd na afloop de werkruimte in deplorabele en vervuilde staat aangetroffen.
- Het ontwerpen van een programma voor elke afzonderlijke pao-cursus vereist veel voorbereiding. De sinds het begin van de werkzaamheden van het Bureau PAO-LH gevolgde werkwijze om daarbij de medewerking van een voor elke cursus afzonderlijk in te stellen cursuscommissie in te roepen, bevalt uitstekend. Een dergelijke commissie wordt formeel door de Stichting ingesteld. Aan de samenstelling gaat veel vooroverleg vooraf. Nagegaan wordt bv. of het voorzitterschap met het cursusleiderschap kan worden gecombineerd. Het is in ieder geval van belang dat de cursusleider - diegene dus die, al of niet bijgestaan door één of meer projectleiders, de dagelijkse leiding van de cursus op zich neemt, van het begin af bij de werkzaamheden van de commissie betrokken is. Wie het voorzitterschap en de cursusleiding op zich neemt wordt mede bepaald door de ontstaansgeschiedenis van, of het initiatief voor, het cursusthema. Bij voorkeur worden personen uit de onderzoekssfeer - zo mogelijk uit de LH - aangetrokken. Het gaat om diegenen van wie verwacht kan worden dat ze zowel het te behandelen kennisniveau, als de nascholingsbehoefte van afgestudeerden op dat gebied, kunnen overzien. Het spreekt vanzelf dat gezocht wordt naar het hoogst beschikbare niveau. Bij de samenstelling van de commissie (5 à 10 leden) is verder van grote betekenis dat zowel het onderhavige vakgebied, als ook de te verwachten afgestudeerden, vertegenwoordigd zijn. Immers het samenspel van vraag en aanbod van kennis op het betreffende gebied, is bepalend voor het ontwerpprogramma dat ontstaat. De inhoud, het niveau en de wijze van behandeling en presentatie, bepalen of aan de wensen van deelnemers wordt voldaan. Er gaat nl. niet alleen veel tijd in de voorbereiding en in het eigenlijke commissiewerk zelf zitten (meestal wordt 3 maal een halve dag

vergaderd). Ook bij de uitwerking van het programma wordt door de cursusleiding - samen met (groepen van) docenten (gem. 15) - de nodige tijd in de inpassing in het programma en in de onderlinge afstemming van de individuele bijdragen geïnvesteerd. Bovendien wordt van elk van de docenten gevraagd een syllabus van de te behandelen stof samen te stellen, die tijdig vóór het begin van de cursus beschikbaar dient te zijn. Het spreekt voor zichzelf dat de docenten daarbij speciaal die stof bijeenbrengen en/of overzichten daarvan samenstellen enz., die in het bijzonder op de deelnemers zijn afgestemd. Al met al - ongeacht nog de tijd die de deelnemers in hun participatie steken - een aanzienlijke tijdsinvestering.

Valt er wellicht een schatting van de door alle bij een cursus betrokkenen bestede tijd te maken, moeilijker is het de betekenis van een pao-cursus voor de deelnemers vast te stellen. De bij iedere cursus gebruikelijke meningspeiling geeft slechts een kwalitatieve indruk van het oordeel van de deelnemers over de cursus. De uitwerking in de beroepssituatie, of bij de persoonlijke ontplooiing van de deelnemers, zal voorlopig wel moeilijk te achterhalen blijven.

Kort verslag van de in 1980 gehouden cursussen

- Op initiatief van prof.dr. P. van der Laan, van de LH-Vakgroep Wiskunde, Sectie Statistiek, werd in 1980 een wiskundige cursus gegeven, met als titel: "Statistische analyse van kwalitatieve variabelen". De cursus hoort thuis in de reeks die in 1976 op voorstel van de Studiekring voor Statistische Techniek van het KGV, is aangevangen met de cursus "Algemene Inleiding tot de Statistiek". De in de tussentijdse jaren behandelde onderwerpen zijn: "Ontwerp en analyse van experimenten" (1977), "Verdelingsvrije technieken in de landbouwwetenschappen" (1978) en "Optimaliseringstechnieken" (1979). Het prijzenswaardig initiatief van de studiekring heeft aldus geleid tot een reeks van 5 cursussen met wiskundige onderwerpen in 5 jaren. De Vakgroep Wiskunde heeft een lofwaardige inspanning geleverd - samen met diverse docenten van "buiten".

De cursus "Statistische analyse van kwalitatieve variabelen" werd in het verslagjaar op 9 vrijdagen (11, 18, 25 jan., 1, 8, 29 febr., 7, 14 en 21 mrt.) in het LH-gebouw De Leeuwenborch gegeven. 's Morgens werden colleges gegeven, 's middags aansluitende praktische oefeningen gemaakt.

De cursus was bestemd voor onderzoekers die door hun werk met het trekken van conclusies uit aantallen en tabellen te doen hebben en die reeds over een elementaire statistische kennis beschikken (zoals ondermeer behandeld in de eerder genoemde pao-cursus 1976). Bij de cursus werd een speciaal voor dat doel samengestelde handleiding gebruikt en verder het boek: "The analysis of crossclassified categorical data", van Fienberg.

De cursuscommissie die het programma ontwierp en de uitvoering begeleidde, stond o.l.v. prof.dr. P. v.d. Laan, die tevens de cursus leidde. Aan de cursus namen 34 cursisten deel en er werkten 4 docenten aan mee (4 LH).

De deelnemers waren overwegend uit de overheidssector (onderzoeksinstellingen) afkomstig (28). Van hen hadden er 18 een academische opleiding (10 LH) en 11 waren afkomstig van het HBO (6 HAO).

De meningspeiling die in twee malen werd gehouden, waarvan één halverwege en één aan het einde van de cursus, leerde dat de colleges voldoende aansluiting op de praktische oefeningen gaven, welke laatste aanzienlijk tot een beter begrip van de behandelde stof bijdroegen. Een vrij groot aantal cursisten had evenwel graag nog meer praktische voorbeelden behandeld willen zien. Aan bepaalde onderwerpen (o.m. loglineaire modellen) had men achteraf gezien wat meer tijd en aan de inleidende hoofdstukken zonodig wat minder tijd willen besteden. De handleiding werd in het algemeen goed gewaardeerd.

- Teneinde een zekere periodiciteit in de terugkeer van bepaalde onderwerpen te verkrijgen op het pao-activiteitenprogramma, is aan ir. G.S. Roosje (Directeur v.h. Instituut Plantenziektenkundig Onderzoek), de cursusleider van de in 1972 gegeven cursus "Gewasbescherming", de vraag voorgelegd opnieuw aan een pao-cursus onder deze titel mee te willen werken. Onder zijn leiding heeft een cursuscommissie daarop een programma opge-

steld, dat op 4, 5, 12 en 13 maart 1980 tot uitvoering is gebracht, opnieuw o.l.v. ir. Roosje. Doel van de cursus was niet zo zeer het brede terrein van de gewasbescherming te behandelen, alswel vooral die onderwerpen te bespreken, waarvan nieuwe gegevens en actuele aspecten voorhanden waren. Omdat de cursuscommissie meende dat ook het agrarisch onderwijs gebaat zou zijn bij de aan te bieden cursusstof, werd mede met het oog op deze doelgroep besloten de cursus tendele uit colleges, tendele uit demonstraties te laten bestaan. De colleges werden 's morgens in De Leeuwenborch gegeven. Na de lunch konden de cursussen (verdeeld in 4 groepen) in het Binnenhavencomplex een aantal demonstraties bezoeken.

Er werkten in totaal 32 docenten aan het programma mee (waarvan 11 werkzaam bij de LH). Hiervan gaven 16 docenten colleges; evenzoveel verzorgden de demonstraties. Voor deze cursus meldde zich een 70-tal gegadigden aan, waarvan er echter slechts 35 aan de eerste cursus konden meedoen. De cursuscommissie besloot daarop de cursus in 1981 te herhalen; een deel van de gegadigden werd naar deze herhaling verwezen. De selectie voor de eerste ronde kwam in overleg met de betreffende werkgevers tot stand.

Van de 35 deelnemers was een groot aantal (30) in overheidsdienst, waaronder zich 22 onderwijsgevenden bevonden. Onder de deelnemers waren er 22 met een academische opleiding (20 LH); 8 hadden een HBO (8 HAO) opleiding gevolgd.

Ongeveer de helft van de deelnemers bleek volgens de evaluatie moeite te hebben zich geregeld van nieuwe ontwikkelingen in de gewasbescherming op de hoogte te houden en stelde de cursus daarom zeer op prijs. Behalve de colleges werden in dat verband ook de discussies met waardering genoemd, waarvoor men de toegemeten tijd echter wat te krap vond. De demonstraties werden zeer zinvol gevonden. De twee avondbijeenkomsten werden nogal uiteenlopend beoordeeld. De hoogste score werd genoteerd voor de avond met films over de uienvlug. Hoewel enkele deelnemers de cursus te oppervlakkig en andere te weinig praktisch vonden, overheerste tevredenheid over het gebodene.

Veel cursussen achtten een vervolgcursus gewenst, waarvoor een groot aantal onderwerpen werd genoemd. Enkele daarvan zullen mogelijk in de toekomst kunnen worden behandeld: onkruidkunde; werking resp. nevenwerking bestrijdingsmiddelen, nematologie enz.

- In navolging van diverse andere Universiteiten en Hogescholen werd in 1978 in Wageningen de eerste cursus "Onderzoek en Publiciteit" gegeven. Omdat er voldoende belangstelling voor een nieuwe cursus werd verwacht, werd in het verslagjaar opnieuw een cursus opgezet. Dezelfde cursuscommissie als voor de eerste cursus, heeft zich ook in 1980 o.l.v. prof.dr.ir. A.W. vd. Ban over het programma beraden. Rekening houdend met de meningen van de cursussen van de eerste cursus, werd nu geen 8-daags maar een 6-daags programma ontworpen. Het werd uitgevoerd op 18, 19 maart, 1, 2, 15 en 16 april (De Leeuwenborch). Cursusleider was wederom dhr. P.H.M. Aben, hoofd van de afdeling Voorlichting van de LH.

Doel van de cursus was het introduceren van publicistische vaardigheden en het vertrouwd maken met de werkwijze van de media. Van de cursussen werd verwacht dat ze een eigen werkstuk zouden willen maken, waarop van docentenzijde commentaar zou worden geleverd. Aan de cursus werkten 8 docenten mee (2 LH).

Het aantal aanmeldingen viel nogal tegen; er gaven zich slechts 13 belangstellenden op. Gezien de verwachtingen op grond van de mening van de cursussen uit 1978 en van de gegevens uit diverse andere Universiteitssteden dat er plaats voor een herhaling van een cursus over wetenschapsvoorlichting zou zijn, was dit teleurstellend. Toch werd besloten de cursus doorgang te laten vinden. Over de oorzaak van de geringe belangstelling valt op te merken dat mogelijk de gekozen tijdsindeling - drie blokken van twee dagen, in twee maanden tijd - een rol kan hebben gespeeld. Veel deelnemers maakten daarover tenminste een opmerking bij de meningspeiling.

Van de deelnemers waren er 7 werkzaam in het onderzoek, de overigen hadden voorlichtende, redactionele of staftaken. Van hen waren er 11 bij overheidsinstanties in dienst. Aan de LH opgeleid waren 4 deelnemers, 6 hadden een HBO (4 HAO)-opleiding.

Over de cursus zeiden de deelnemers dat deze geslaagd te noemen was, al had men, zoals reeds gezegd, bezwaar tegen de tijdsindeling en al werden enkele onderdelen minder gewaardeerd dan andere. De schrijfpdracht bv. heeft goed voldaan, vooral om-

dat geen der deelnemers daarmee nog veel ervaring bleek te hebben. Geconcludeerd kan worden dat de cursus toch in een -beperkt gebleken - behoefte heeft voorzien. Ook de collegiale verstandhouding hebben deelnemers en docenten op prijs gesteld.

- De voor 12 en 13 december 1979 aangekondigde (eerste) cursus "Personeelsaangelegenheden" bleek zoveel belangstelling te trekken, dat deze in 1980 een keer herhaald moest worden (II) om alle gegadigden tekunnen plaatsen. Zowel de cursuscommissie o.l.v. prof.drs. A.A. Kampfraath - tevens cursusleider - als de docenten bleken bereid een herhaling te doen plaatsvinden. Deze vond op 8 en 9 april 1980 plaats. De indruk bestond echter dat daarmee niet aan de vraag zou zijn voldaan, zodat later in het jaar opnieuw een aankondiging voor een dergelijke cursus werd verzonden. Als data daarvoor werden bestemd: 9 en 10 december 1980. Opnieuw meldden zich zoveel gegadigden, dat daarmee twee cursussen (III en IV) vollieden. Eén daarvan (IV) wordt echter pas in 1981 gegeven. In 1980 werden aldus twee cursussen verzorgd (II en III); beide in De Leeuwenborch gehouden. Er werkten 3 docenten aan mee (alle 3 LH). De cursus heeft ten doel deelnemers - hoofden van afdelingen en andere leidinggevers - ondersteuning te bieden bij de behandeling van personeelsaangelegenheden, waarmee zij in hun functie geconfronteerd worden. Uitdrukkelijk werd in de aankondiging vermeld dat de cursus niet bestemd is voor diegenen die bij personeelsafdelingen werkzaam zijn.

Aan de cursussen (II en III) namen in totaal 48 personen deel, die in overleg met hun werkgevers over twee cursussen werden verdeeld. Zij waren grotendeels afkomstig uit de overheidssfeer (41). Van de deelnemers hadden 33 een academische vooropleiding (29 LH), 7 waren afkomstig van het HBO (6 HAO) en 3 hadden een anderssoortige opleiding genoten.

De gebruikelijke evaluatie met behulp van een vragenlijst die aan de deelnemers werd voorgelegd, leerde dat de lengte van de cursus (twee dagen) juist gekozen was. De gebruikte onderwijsmethoden: inleidingen, discussiegroepen, cases, plenaire discussies en de verschaft documentatie, werden zinvol geacht. Sommige ervan (bv. de plenaire discussies) echter werden in wat mindere mate dan andere gewaardeerd. In een korte cursus als deze heeft men -uiteraard - een aantal onderwerpen node gemist. De meest gevraagde daarvan - die men graag in een vervolgcursus aan de orde gesteld zou zien - zijn: hantering van conflicten, beloningssystemen en personeelsbeoordeling. De cursisten waren over de cursus in zijn geheel goed te spreken.

- In het verslagjaar werd de reeds twaalfmaal eerder gegeven cursus "Leiding en Organisatie", opgezet o.l.v. een cursuscommissie onder voorzitterschap van prof.drs. A. A. Kampfraath (LH Vakgroep Industriële Bedrijfskunde), tweemaal gegeven. Hij was tevens cursusleider. Cursus XIII werd op 6 en 7 mei gehouden, cursus XIV op 23 en 24 september 1980. Uit het feit dat sedert 1975(inclusief 1980)in totaal 401 deelnemers aan de cursus hebben meegedaan, spreekt voldoende duidelijk dat deze in een zeer grote behoefte voorziet. Het lijkt gewenst dat ook in 1981 dit onderwerp op het programma blijft staan, als de genoemde vakgroep, waaruit de cursusleider en alle (5) docenten afkomstig zijn, daarmee instemt.

Het doel van de cursus is een algemene oriëntatie te verschaffen op management, organisatie-ontwikkeling en bedrijfskundige technieken. De cursus omvat 5 blokken, elk een hoofddeel uit het vakgebied beslaand en zoveel mogelijk gelijkvormig van opbouw: een theoretische inleiding, een praktijkgeval, aan de hand waarvan een groepsbespreking en een plenaire discussie volgde en een vergelijking met de ervaringen van de deelnemers.

Van de 56 cursisten van de cursussen XIII en XIV waren er 44 uit overheidsdiensten en -instellingen afkomstig en hadden er 41 een academische graad (20 LH). Van de overigen hadden er 11 een HBO (7 HAO) opleiding gevolgd.

Uit de meningspeiling onder de cursisten kwam naar voren dat deze, mede als gevolg van het feit dat de cursus slechts 2 dagen duurt (waarbij ook één avondprogramma wordt gegeven), wat weinig onderlinge contacten en contacten met de docenten konden leggen. Anderzijds viel de cursus, mede door de beperkte duur, duidelijk in de smaak; overigens uiteraard vooral door de inhoud en de wijze van behandeling van de cursusstof.

De volgende onderwerpen voor vervolgcursussen werden door velen uit een gegeven lijstje aangestreept: projectmanagement (17), leiding van een afdeling (14) en menselijke relaties en organisatie-ontwikkeling (11). De deelnemers toonden zich goed tevreden over deze cursus.

- Op initiatief van prof. Leniger, emeritus hoogleraar bij de LH-Vakgroep Levensmiddelentechnologie, is in samenspel met het Nederlands Verpakkingscentrum, een cursus opgezet over "Verpakking van voedingsmiddelen". De daartoe ingestelde cursuscommissie onder leiding van de initiatiefnemer, die tevens als cursusleider fungeerde, begeleidde deze 6-daagse cursus. Deze werd uitgevoerd op 28, 29, 30 mei en 3, 4, 5 juni (De Leeuwenborch).

Doel van de cursus was de deelnemers inzicht te verschaffen in de problematiek van het verpakken van voedingsmiddelen en verpakkingsmaterialen. Zonder in details te treden werden de hoofdzaken van de voornaamste aspecten van het verpakken op principiële wijze behandeld, met het accent op technologische problemen. Omdat vrij veel kennis werd voorondersteld, was de cursus vooral gericht op technologen met een academische of hogere beroepsopleiding. Door het gecomprimeerde karakter van de cursus, moest een aantal onderwerpen in een vrij beperkt tijdsbestek worden behandeld.

Voor de cursus meldden zich 31 gegadigden (18 met een academische (11 LH) en 11 met een HBO (7 HAO) opleiding) aan, hetgeen door velen als een relatief beperkt aantal werd beschouwd. Van hen waren 20 afkomstig uit het bedrijfsleven. De doelgroep voor wie deze cursus was bestemd: afgestudeerden van de LH en van de betreffende Hogere Agrarische Scholen, wordt op enkele honderdtallen geschat. Het is niet geheel duidelijk wat de reden van deze beperkte belangstelling kan zijn geweest.

Wel heeft e.e.a. er toe geleid dat van een mogelijke herhaling van deze cursus werd afgezien. Een andere oorzaak daarvan was de noodzaak om verschillende aanpassingen in het programma, op basis van de evaluatiegegevens, te moeten aanbrengen. Daaruit bleken enkelen de cursus wat te lang, de diepgang enigszins te beperkt en het karakter te algemeen te vinden. Er was hier en daar ook te weinig tijd per spreker beschikbaar en er waren te weinig discussiemogelijkheden, zo vonden sommigen. Er werd een aantal suggesties gedaan om het aantal onderwerpen te beperken en enkele onderdelen uitgebreider te behandelen. Overigens waren de deelnemers tevreden met het gebodene en vooral ook over de cursusleider was men goed te spreken.

Tenslotte bleken zoals gezegd, de gewenste veranderingen te ingrijpend en de onzekerheid of er voldoende aanmeldingen op zouden binnen komen te groot, om op korte termijn een herzien programma te ontwerpen. De cursuscommissie besloot alleen de cursussyllabus te bundelen en tegen kostprijs aan belangstellenden beschikbaar te stellen.

- Op voorstel van prof.dr.ir. J. Dekker van de Vakgroep Fytopathologie van de LH, is door het International Chemical Control Committee, dat onder de International Society of Plant Pathology ressorteert, een internationale cursus georganiseerd, getiteld: "Fungicide resistance in crop protection". De FAO verleende daaraan steun. O.l.v. de initiatiefnemer heeft een cursuscommissie bestaande uit een zestal internationaal vooraanstaande specialisten, zich beraden over het cursusprogramma. De commissie ontmoette elkaar tijdens enkele internationale bijeenkomsten, waarna in een klein Wagenings comité het programma nader werd uitgewerkt. Prof. Dekker was hiervan voorzitter; ook leidde hij de cursus, die van 13 t/m 20 augustus in Wageningen, tendele in het IAC (colleges) en tendele in het gebouw van "Fyto" plaatsvond (practica). Het programma was zodanig opgezet dat er actieve deelname van de cursisten kon worden verwacht. Het bestond uit colleges met discussies in de ochtend en practica in de namiddag en op één zaterdagochtend. Omdat deelname aan de praktische proeven door de beschikbare outillage beperkt was tot 24 cursisten en het aantal belangstellenden zeer groot bleek te zijn, werd behalve een groep reguliere cursisten die het volledige programma volgde, ook een aantal deelnemers toegelaten (14) die alleen de colleges bezochten. Voor deze groep werden tijdens de practica-uren, 's middags en tendele 's avonds, discussiezittingen belegd. Daarnaast werd op enkele avonden een sociaal/cultureel programma en op de zondag een

toeristische excursie georganiseerd. Er waren aldus in 1980 38 deelnemers die uit 16 geïndustrialiseerde landen afkomstig waren. Voor logies werd tendele door het IAC gezorgd maar dat had maar een beperkte mogelijkheid (25), zodat uitgeweken werd naar HCR Klein Zwitserland in Heelsum (15), waar alleen logies en ontbijt werd verschaft. De colleges (en lunches en diners) waren in het IAC, de practica bij "Fyto". De huisvesting was daardoor nogal complex, zodat veel moest worden gependeld, waartoe 2 busjes beschikbaar waren.

De cursus was bestemd voor onderzoekers, werkzaam op het gebied van de chemische bestrijding van planteziekten, die bij hun werk te maken hebben of krijgen met resistentie van schimmels tegen fungiciden.

Doel van de cursus was begrip te wekken voor en achtergronden te verschaffen van de verschijnselen, te nemen maatregelen te bespreken en ervaringen uit te wisselen. Dit alles d.m.v. colleges, discussies en laboratoriumwerk. Immers nog weinig fytopathologen hebben ervaring met deze resistentie-problematiek opgedaan, waardoor deze maar zelden in een vroeg stadium wordt herkend en beschreven. Toch heeft dit verschijnsel in de geïndustrialiseerde landen reeds veel schade veroorzaakt. Verwacht wordt dat dit ook in ontwikkelingslanden eerlang het geval zal zijn. De veronderstelling lijkt gerechtvaardigd dat het vraagstuk in de komende dekade tot de belangrijkste in de gewasbescherming zal gaan behoren.

De colleges werden verzorgd door 14 docenten, waaronder 7 uit Nederland (6 LH). Bij de begeleiding van de practica waren 11 personen betrokken (6 LH). Bovendien werd op een middag het lopende fungicide resistentie-onderzoek van de vakgroep Fyto van de LH gedemonstreerd.

De cursus werd geopend door de Rector Magnificus van de LH, tevens voorzitter van het bestuur van de Stichting PAO-LH, prof.dr. H.C. v.d. Plas en gesloten door de Dekaan van de Faculteit, prof.dr.ir. J. Schenk. Namens de FAO begroette dr. E.J. Buyckx de deelnemers. Prof.dr.ir. L. Verhoeff, secretaris generaal van de International Society of Plant Protection voerde direct na de opening door de R.M., uit naam van zijn organisatie het woord.

Uit het verslag van de onder de deelnemers gehouden meningspeiling valt af te leiden dat de cursus op hoge prijs werd gesteld, waaraan vooral de combinatie van colleges, discussies en praktische laboratoriumwerkzaamheden heeft bijgedragen. Van de discussiemogelijkheden werd vooral gewaardeerd dat van de aanwezigheid van docenten en twee categorieën deelnemers - wel en niet deelnemend aan het practicum - kon worden geprofiteerd, door symposiumbijeenkomsten te beleggen. De nieuwste gegevens uit het onderzoek konden daardoor worden uitgewisseld.

Als punten ter verbetering van een volgende cursus werden genoemd: een aantal biochemische detailgegevens zou kunnen worden weggelaten. In de plaats daarvan zouden resistentieverschijnselen bij nieuwe groepen van chemische middelen, of bij bodempathogenen kunnen worden behandeld. Verder vond men de voor de practica beschikbare tijd te kort, terwijl de practicanten ook de discussiezittingen van de andere deelnemers hadden willen bijwonen. Tenslotte werd aangedrongen op publicatie van de proceedings van de cursus, waarin bepaalde onderdelen wat uitgebreider zouden kunnen worden behandeld en geïllustreerd.

- Op aandringen van de Directie Bedrijfs Structurele Aangelegenheden van het Min. L/V heeft een cursuscommissie o.l.v. prof.ir. M.S. Elzas (Sectie Informatica, Vakgroep Wiskunde van de LH) een ontwerpprogramma voor een cursus "Inleiding in het computergebruik" opgesteld. Deze cursus was in het bijzonder op leidinggevende functionarissen gericht, die in vergelijking met hun jongere collega's over minder kennis t.a.v. de automatiseringsmogelijkheden beschikken, omdat informatica nog niet zo lang in de studiepakketten van de LH en de HASSen is opgenomen. Land- en tuinbouwproefstations en voorlichtingsdiensten - zo wordt verwacht - zullen hoe langer hoe meer gebruik gaan maken van de computer. Daardoor is het noodzakelijk dat ook het kader van deze instanties vertrouwd raakt met het computergebruik. Een ander geldt uiteraard ook voor beroepsbeoefenaars werkzaam bij andere instanties. De cursuscommissie heeft aldus een 6-daags programma opgesteld en prof. Elzas uitgenodigd deze te willen leiden. Omdat hij echter eerst een studieperiode van een jaar in Israël zou doorbrengen, heeft in de tussentijd een klein comité,

bestaande uit drs. E.W. van Ammers (Sectie Informatica van de Vakgroep Wiskunde van de LH), G.J. Staalman MSc (coördinator-informatica-HASsen) en ir. R. Hoftijzer (RC van de LH), samen met het Bureau PAO-LH de verdere voorbereiding van de cursus ter hand genomen. Het Rekencentrum van de LH stelde de nodige faciliteiten beschikbaar; diverse medewerkers hebben zich zeer beijverd de cursus te laten slagen. Na terugkeer van de cursusleider is de cursus op 26, 27, 28 augustus en 2, 3 en 4 september 1980 van start gegaan. Plaats: De Leeuwenborch.

Het doel van de cursus werd als volgt omschreven: deelnemers te laten kennismaken met de beginselen van de onderliggende technische concepten en met de computer als medium voor het oplossen van technisch-wetenschappelijke en administratieve problemen. Met behulp van veel zelfwerkzaamheid: het maken van praktische oefeningen en het volgen van demonstraties, konden de deelnemers zich vertrouwd maken met de praktische toepassingen. Ook het ontwerpen, de invoering en het gebruik van informatiesystemen in de landbouw werden behandeld.

De toegepaste methoden van kennisoverdracht waren daarbij nogal gevarieerd: colleges met discussies, en het meedoen aan een "computerkermis", waarbij diverse soorten computergebruik in de praktijk werden gedemonstreerd en waarbij men zelf met een paar programma's kon oefenen. Verder waren er enkele demonstraties van landbouwkundige toepassingen, waarbij de deelnemers een "gesprek" met de computer konden voeren. Ook konden de deelnemers eenvoudige computerprogramma's opstellen en tenslotte was er een panelzitting, waarin de toekomst van het computergebruik in de landbouw aan de orde werd gesteld.

Al spoedig na de aankondiging bleek dat het aantal aanmeldingen dat van het per cursus toe te laten deelnemers (35), verre zou overtreffen. Vermoedelijk zal met het geven van 3 cursussen nog niet geheel in de behoefte zijn voorzien. Zoals gebruikelijk, werd in overleg met de betreffende werkgevers een selectie van deelnemers t.b.v. de eerste cursus gemaakt. De overigen werd in het vooruitzicht gesteld aan (een) volgende cursus(sen) (in 1981) mee te kunnen doen.

Tot de eerste cursus werden 32 deelnemers toegelaten, waarvan 29 werkzaam bij overheidsinstanties. Van de 28 academici hadden er 27 aan de LH gestudeerd; 3 kwamen van een instelling van HBO (2 HAS). Er werkten 12 docenten mee (3 LH).

De evaluatiegegevens van de cursus laten zien dat de deelnemers over het gebodene goed te spreken waren. Zoals altijd waren er ook nu weer wensen die tot verbetering oponderdelen zouden kunnen leiden. Een aantal daarvan zal zeker tot uitvoering komen bij de herhalingen van de cursus; het betreft ondermeer: het beschikbaar stellen van een afzonderlijke avondbijeenkomst voor elk van de twee demonstraties van computertoepassingen in de landbouw (die nu beide op één avond werden gegeven). Daartoe zou de filmavond moeten vervallen, hetgeen men niet jammer zou vinden. Diverse cursisten (12) spraken zich voor het opzetten van een vervolgcursus uit, waarvoor een aantal concrete onderwerpen werd genoemd. (databases, programmeren en alles wat daarmee samenhangt, statistische softwarepakketten en programmeertalen).

- Van de Directie Landinrichting van het Min. L/V was het verzoek afkomstig een cursus over aspecten van de landinrichting te geven. Prof.dr.ir. F. Hellinga van de Vakgroep Cultuurtechniek van de LH was voorzitter van de betreffende cursuscommissie en tevens leidde hij de cursus. Hierbij werd hij geassisteerd door twee leden van de commissie: prof.dr.ir. H.N. van Lier (eveneens van de eerder genoemde vakgroep) en ir. G.A. Oosterbaan, directeur van het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding. De titel van de cursus luidde: "Inrichting van het landelijk gebied". Deze 5-daagse cursus omvatte één dag voor een excursie naar het landinrichtingsproject Eemland. Deze excursie stond onder leiding van ir. A.J.A.M. Segers en ir. G.A. Stasse, beiden van de Landinrichtingsdienst.

Het doel van de cursus werd omschreven als: het weergeven van de stand van de kennis inzake het integreren in landinrichtingsplannen van meerdere functies, die in het landelijk gebied tot hun recht moeten komen. In veel gevallen ontstaat daarbij in de praktijk een gecompliceerd keuzeprobleem. Enerzijds gaat het om de specifieke eisen die iedere afzonderlijke functie stelt, anderzijds moet de onderlinge afweging leiden tot de vaststelling van de omvang en de plaats die elk van de functies moet verkrijgen. In de cursus werd daarom veel aandacht besteed aan de afweging van

concurrerende belangen, waarbij praktijkvoorbeelden werden aangehaald waarover men van gedachten kon wisselen. Deelnemers werden verwacht uit kringen die bij de projectgewijze inrichting van landelijke gebieden of verbetering daarvan, betrokken zijn. Omdat een grote belangstelling voor deze cursus werd verwacht, werden meteen twee cursussen in het vooruitzicht gesteld: 17, 18, 30 september, 1 en 2 oktober en op 12, 13, 18, 19 en 20 november 1980. Beide werden in De Leeuwenborch gehouden. Bij de sluiting van de inschrijving bleken zich in totaal ca. 125 gegadigden te hebben aangemeld. De cursuscommissie besloot daarop vier cursussen te organiseren, waarvan er twee in 1981 zullen plaats vinden. Van de 68 deelnemers in 1980 waren er 58 afkomstig van de overheid; 49 hadden een academische opleiding (36 LH) en 18 een HBO (15 HAO) opleiding. De cursus werd verzorgd door in totaal 18 docenten (6 LH).

Uit de meningspeiling die bij beide cursussen werd gehouden, bleek dat er grote waardering voor bestond. De discussies in samenhang met de colleges, de excursie en het praktijkobject de Lauwerszee, scoorden hoog. Men wilde zelfs nog wel meer tijd voor discussies ingeruimd zien. Ook zouden meer contacten met de docenten door de cursisten op prijs worden gesteld: Door tijdgebrek zijn de docenten vaak nl. alleen beschikbaar tijdens de colleges.

De deelnemers zouden echter graag wat langer met hen hebben willen spreken. Er werden verder verschillende suggesties gedaan voor nieuwe pao-cursussen, waarvan meer dan de helft van de cursisten belangstelling bleek te hebben. (Planningsmethoden).

- Sedert 1975 heeft de Stichting PAO-LH op voorstel van mr. A. Rutgers, directeur van PUDOC, 4 cursussen van "Verslag van Onderzoek" gegeven. Deze serie is te beschouwen als vervolg op de door dr. ir. D.J. Maltha bij PUDOC begonnen reeks: "Rapporten voor onderzoekers", waarvan er in totaal 14 zijn gehouden.

Mr. Rutgers was in 1980 weer voorzitter van de cursuscommissie en tevens cursusleider. Ditmaal assisteerden drs. F.M. Defesche (hoofd van het Centrum voor Talenonderwijs LH), drs. F.O. Dorgelo (PUDOC) en dr. H.A.J.M. Lamers (LH-Vakgroep Voorlichtingskunde, Sectie Wetenschappelijke Informatieverzorging) als projectleiders.

De titel van de cursus luidde "(Engels) Verslag van onderzoek"; dit omdat in tegenstelling tot voorgaande jaren er in 1980 nog meer aandacht aan het schrijven van een verslag in het Engels zou worden besteed, zonder daarbij tekort te doen aan het Nederlands. Ook aan de opbouw en indeling van een rapport werd tijd besteed.

Als experiment werd tijdig vóór het begin van de cursus aan de deelnemers een Engelse toets gezonden, tezamen met een boekwerkje waarin zowel de Engelse grammatica, het juiste gebruik van verschillende woorden en uitdrukkingen, alsook bepaalde veel gebruikte zinsconstructies in het Engels, in kort bestek behandeld worden.

De ingevulde en door drs. Defesche gecorrigeerde toets werd aan de cursisten getourneerd met advies om zonedig bepaalde onderdelen nader te bestuderen. Doel van de toets was een zoveel mogelijk homogene deelnemersgroep te verkrijgen wat betreft hun kennis van de Engelse taal om daardoor de in de cursus beschikbare tijd aan relevante onderwerpen te kunnen besteden.

Behalve het invullen van de toets, werd aan de deelnemers gevraagd het nodige huiswerk te willen maken en inleveren, zodat het in de cursus besproken zou kunnen worden. Mede met het oog daarop vond de cursus plaats in 3 blokken van 2 dagen op : 21 en 22 oktober, 4, 5 25 november in De Leeuwenborch en op 26 november bij PUDOC; Er deden 30 deelnemers mee, van wie 26 een overheidsbetrekking bekleedden, de meesten bij een instelling van onderzoek. Van de deelnemers waren er 25 academicus (12 LH) en 5 HBO (0 HAO) afgestudeerden. Van de 9 docenten werkten er 2 bij de LH.

De deelnemers bleken de cursus als geheel, maar vooral ook het Engels, op prijs te hebben gesteld. De meeste deelnemers zouden eigenlijk hieraan nog meer tijd hebben willen besteden, ten koste van bv. onderwerpen als: documentatie, normalisatie en auteursrecht. Wel was er uiteindelijk toch nog een groot verschil in niveau wat betreft de beheersing van het Engels. De huiswerk oefeningen bleken verder aan de meesten meer tijd te hebben gekost dan was voorzien. De schatting was 8 uur; de meeste deelnemers bleken daarvoor echter ca. 20 uur nodig te hebben gehad. Om deze reden wenste men ook een langer interval tussen de laatste cursusblokken, omdat de huis-

werkoefening in de periode tussen 5 en 25 november, gemaakt, ingeleverd en nagezien moest worden. Zowel voor deelnemers als docenten een zware opgave! Hierin ligt mogelijk gedeeltelijk de oorzaak van het feit dat slechts 18 van de 30 deelnemers de huiswerkoefening inleverden.

- De onder de Raad voor de Bedrijfskunde in de Landbouw (Vereniging voor Organisatie en Arbeidskunde) ressorterende Studiegroep Ergonomie, organiseerde eind 1979/begin 1980 een eerste introductiecursus "Ergonomie", bestemd voor beroepsbeoefenaars in de agrarische sector. Op voorstel van de Directie Landbouwonderwijs van het Min. L/V werd na overleg met voornoemde organisatie besloten de cursus in het kader van het Wageningse pao te herhalen. Dr.ir. J. Zander van de LH Vakgroep Landbouwtechniek werd voorzitter van de ingestelde cursuscommissie; hij vertegenwoordigde daarin tevens de Nederlandse Vereniging voor Ergonomie. De secretaris van de Studiegroep Ergonomie, ir. F.J. Staudt (LH Vakgroep Bosbouwtechniek) was cursusleider. Beiden hadden ook de leiding gehad van de eerste cursus.

De cursus getiteld: "Introductie in de ergonomie", duurde 5 dagen, t.w.: 10 en 11 november, 3 en 4 december 1980 en 16 januari 1981. De bijeenkomsten vonden plaats in De Leeuwenborch voor zover het de colleges betrof en in het Centrum Techniek voor de praktische aspecten.

Ergonomie heeft ten doel te bevorderen dat producten, gereedschappen, werkomgeving en werkmethoden zo worden ontworpen, dat welzijn, veiligheid en doelmatigheid bij de taakuitoefening worden bevorderd. De cursus beoogde aan de toenemende vraag naar scholing op het gebied van de ergonomie te voldoen. Deze vraag komt zowel voort uit de problemen die binnen "agrarische bedrijven" enz. rijzen, alsook uit de steeds hogere eisen die vanwege de vermelde technische en technologische ontwikkelingen worden gesteld. Daarbij spelen ook vraagstukken van normalisatie en wetgeving een rol. De cursus werd breed opgezet, waardoor de diepgang niet groot kon zijn, hetgeen voor een introductiecursus als juist werd geoordeeld. Daarom ook kwamen in de cursus naast enige theorie, veel toepassingen aan de orde, werden er diverse demonstraties gegeven en was er plaats voor de nodige zelfwerkzaamheid (practica en thuis te maken werkstukken). Uiteraard werden zoveel mogelijk toepassingen en voorbeelden uit de agrarische en dienstverlenende (incl. huishoudkundige) sectoren gegeven.

De cursus was bedoeld voor afgestudeerden die in hun werk te maken hebben of krijgen, met het ontwerpen, controleren en beoordelen van mens-taaksystemen. Ook zij die werkzaam zijn in onderwijs of voorlichting op dit gebied, zouden welkom zijn.

Voor de cursus gaven zich 44 gegadigden op, onder wie een 12-tal dat slechts in een zeer ver verwijderd verband met de agrarische sector werkzaam waren. Deze laatstbedoelden werden verwezen naar andere cursussen. Tot de onderhavige cursus werden 20 deelnemers toegelaten, terwijl de 12 overige belangstellenden werd gevraagd hun deelname tot een volgende cursus te willen uitstellen.

Alle 20 deelnemers waren, op één na, in overheidsfuncties werkzaam. Er waren 4 academici (3 LH) en 11 HBO (5 HAO) afgestudeerden; er gaven 5 docenten college. Van hen waren 3 aan de LH verbonden.

Het oordeel van de deelnemers over deze cursus liep nogal uiteen. Een aantal meende dat de cursus dieper op de achtergronden had moeten ingaan, terwijl anderen vonden dat de verhouding tussen de breedte en de diepgang goed was gekozen. Uiteraard waren deze verschillen van oordeel terug te voeren op de aanwezige kennis en ervaring t.a.v. de ergonomie. Van de toegepaste onderwijsmethoden: colleges, demonstraties, practica, werkstukken en discussies, werd vooral de zelfwerkzaamheid gewaardeerd, al nam die meer tijd in beslag dan men had verwacht. De toelichting en de uitvoerbaarheid van het thuis te maken werkstuk - waarvoor men groepsgewijze zelf een onderwerp ergonomisch moest uitwerken - achtten sommigen te summier resp. te moeilijk. Bepaalde onderwerpen waren bij de deelnemers al vrij goed bekend. Uit de wensen ten aanzien van een volgende cursus viel op te maken dat men graag meer zou willen weten over "psychologische aspecten", "werkplekinrichting" en "omgevingsfactoren". Op bepaalde punten heeft de cursus niet geheel aan de verwachting voldaan. Als oorzaak hiervan werd gewezen op het verschil in ergonomische aanvangkennis bij de deelnemers. Over het algemeen waren de deelnemers tevreden over de cursus.